

Lepa punza Marija Ana z Mestnega trga 17

Barok v Sloveniji Razstava v Narodni galeriji obuja tudi zgodbo ljubljanske baronice in razkriva nenavadne elemente življenja v 18. stoletju

Palača na ljubljanskem naslovu Mestni trg 17 – nekoč je v njej živel France Prešeren, zdaj je v njej sedež Slovenskega gledališkega inštituta z Gledališkim muzejem – je bila v 18. stoletju prizorišče nekonvencionalne pripovedi o »lepi punzi« Mariji Ani baronici Raigersfeld. Umrla je mlada, pred tem je rodila kar 22 otrok. Njen vdovec, baron in eden najbogatejših Kranjcev, ki je od mladosti do smrti vestno pisal dnevnik in s tem zgodbo o njej ohranil do naših časov, je bil neutolažljiv. Mit pravi, da je po njeni smrti še sam vsak večer legel v krsto, enako njeni.

VOJKO URBANČIČ

Razstava *Barok v Sloveniji; Slikarstvo in kiparstvo*, ki je na ogled v Narodni galeriji, junija pa bo sledilo še odprtje drugega dela o arhitekturi in širši kulturni zgodovini v Narodnem muzeju Slovenije, gledalca potegne v preplet karier umetnikov in biografij tistih, katerih imena so se do našega časa ohranila kot imena, ki so krojila pravila in podobo baročne družbe. V tej mreži je pripoved, ob kateri se zaustaviš, ko v katalogu prideš do enote številka 75. V svojem času je bil to javno sprejet vzor srečnega in harmoničnega zakona, zglednega družinskega življenja v Stari Ljubljani, z današnjo, natančno tristoletno distanco od trenutka, ko sta se njena protagonista spoznala, pa deluje tudi drugače, kot zgodba o neizprosnih pričakovanjih do žensk – privilegirane plemkinje niso bile izjema – in kot zgodba, v kateri se navedki o družbenem uspehu in karieri, razpeti med Ljubljano, Dunajem in Trstom, prepletajo z vse prej kot ortodoksnim odnosom do smrti in žalovanja ob izgubi bližnjega.

Lepo zaokrožen prostor so ji namenili tudi v Narodni galeriji. Na ogled je več različic portreta mlade ženske, za katero v opisu, ki ga je pripravil avtor idejne zasnove projekta in soavtor razstave Matej Klemenčič z oddelka za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete, izveš, da jo je njen bodoči mož Franc Henrik baron Raigersfeld (1697–1760) spoznal natanko 14. januarja leta 1725 v ljubljanskem stanovskem gledališču. »Tam mu je poznejši svak baron Kušlan predstavil lepo dekle, mladoletno Ma-

rijo Ano baronico Erberg (1710–1752) ali, kot je zapisal, »er [Kušlan] wolte mir eine lepa punza zeügen«. Poročila sta se že leto pozneje, iz njegovih dnevnikov, pisem in pričevanj sodobnikov, v katerih se je zakopal in jih strokovno obdelal Dušan Kos z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU, so znane številne podrobnosti o njunem zakonu, vse do okoliščin prezgodnje smrti baronice in javno izpostavljenega moževega žalovanja za njo.

»Lepa punza«, mati 22 otrok

Oznaka baronice iz znane plemiške rodbine Erberg, ki je vrh vsega veljala še – po slovensko, *auf Crainerisch* – za »lepo punzo«, deluje romantično, a iz objavljenih zapisov hitro izveš, da se je poročila pri 15 letih in bila do smrti nenehno noseča. V 24 letih je rodila 22 otrok in še vsaj dvakrat spontano splavila, a v takratnih razmerah večina novorojenčkov, tudi njenih, ni živela dolgo. To je veljalo tudi za porode najpomembnejše matere v cesarstvu, Marije Terezije, ki je v 19 letih rodila 16 otrok, od katerih jih je odraslost doseglo deset.

Na razstavi v Narodni galeriji so tudi imenitni portreti baročnih plemkinj v elegantnih, tesnih životicih, ki ne odražajo najbolje dejstva, da so bile ženske v 18. stoletju nenehno noseče. Marija Ana je bila sicer iz ugledne plemiške rodbine Erberg, katere člani so bili pomembni intelektualci, uradniki, pravniki in drugi, tudi mecenji kulture in umetnosti, njen mož pa niti ne. Raigersfeldi – izvirno Rakovec – so bili kranjska plemiška rodbina kmečkega, slovenskega rodu, ki je baronstvo prejela šele leta 1747, torej prav zaradi Franca Henrika. Izoblikoval je uspešno kariero, cenila ga je tudi cesarica. Odlikoval se je pri reorganizaciji državne uprave in napredku gospodarstva, vpleten je bil v rudarjenje v Zagorju in Idriji, še zdaj velja za enega vodilnih merkantilistov in ekonomistov v slovenskem prostoru. Že v študentskih

Franz Linder: Marija Ana Elizabeta baronica Raigersfeld, rojena Erberg, (1757/1759)
FOTO TOMAŽ LAUKO, © NARODNI MUZEJ SLOVENIJE

letih je videl veliko sveta, odpravil se je na daljše potovanje po Evropi.

Po spletu naključij je tudi lepota njegove baronice segla v širni svet. »Leta 1757, torej že pet let po ženini smrti, je Raigersfeld naročil njen grafični portret, da bi ga lahko daroval sorodnikom in znancem. Za izdelavo plošče in verjetno tudi ustrezno naklado lista naj bi ugle dni beneški grafik Marco Alvise Pitteri dobil kar sto dukatov,« je v katalogu zapisal Klemenčič, ki navaja še zanimiv podatek, da so ob grafikah z zapisanim imenom grofice nastale tudi druge, na katerih imena ni bilo. Grafik je grafično ploščo pač obdržal in odtise sam tržil naprej. Katalog navaja dragocen podatek, da je v nekaterih svetovnih grafičnih zbirkah njen portret zabeležen tudi z drugimi identifikacijami, od Madame Pompadour do Rosalbe Carriere. Hitro jih je mogoče najti na medmrežju.

Tako je ljubljanska baronica posodila obličje slavni markizi, politično vplivni ljubici francoskega kralja Ludvika XV., in podobno slavni beneški slikarki, ki je umrla le pet let za ljubljansko baronico. V aktualni baročni razstavi sicer Rosalbo Carriero srečamo tudi kot prijateljico piranskega grofa Pietra Petronia Caldane in kot eno od gostij na gradu Branik (Rihenberk). Caldane je, denimo, pri njej poizvedoval o morebitni zamenjavi za slikarja iz Flamske, ki ga je podpiral in mu omogočal naročila. A se ta ni vdajal le umetnosti, pač pa tudi pijači.

Po smrti ljubljene domnevno spal v krsti

Franz Henrik baron Raigersfeld je dal izdelati veliko ženinih posmrtnih portretov. Omenjena Pitterijeva grafika je temeljila na portretu, ki ga je leta 1753 na Dunaju naredil Martin van Meytens, dvorni slikar iz časov Marije Terezije, ki je z odličnim portretom te cesarice zastopan tudi v Narodni galeriji, a tudi on je kopiral neki starejši portret ljubljanske baronice. Portretiral jo je tudi Valentin

Metzinger, na razstavi pa sta na ogled mala portretna ovala Franza Linderja, ki sta nastala po izgubljenih izvirnikih. Raigersfeld sam je leta 1756 zapisal, da ima že šest portretov pokojne žene.

Imel pa je tudi kaj, kar je s sedanjega zornega kota, oddaljenega od predrazsvetljske mistike, morbidno. »Že z opisov posmrtnega spominjanja žene je jasno, da je Raigersfeld svojo ženo Marijo Ano spoštoval in ljubil od njunega prvega srečanja, ko se je leta 1725 iz Trsta vrnil v Ljubljano. Do smrti je bil prepričan, da mu je bila usojena po Božji milosti in načrtu,« je v lani objavljeni knjigi *Franz Henrik Raigersfeld: Dnevnik 1697–1759* zapisal Kos, ki navaja še dolgi niz podatkov o njej. Po značaju je bila vesela, prijazna in priljubljena, lepo je skrbela za otroke in gospodinjstvo, zanimala se je celo za politiko. Zaradi nenehnih nosečnosti je bila znankam rada pomočnica ob porodih, zdi se, da je nekaterim med njimi nudila celo dojilne usluge za njihove, ne svoje otroke.

Spomin na ženo je materializiral v polnem pomenu besede. »V javnosti mu je uspelo lansirati mit in ideal o popolni ženi in materi, ki se je ohranil s pomočjo zgodovinarjev do 19. stoletja. Mit je bil morbiden, saj je izhajal iz dejanj, ki so jih imeli za čudaška že sodobniki: Raigersfeld naj bi imel po ženini smrti v svoji spalnici dve identični krsti, v kakršno je pokopal ženo. V eni naj bi ležal ženin kip iz mavca, v drugi je sam spal do smrti in bil v njej pokopan,« je navedel Kos, ki je objavil tudi podatek, da je bil mavčni kip ženinega trupa odet v uršulinsko redovno obleko. »Na prvo obletnico smrti je kip prvič preoblekel oziroma 'zamenjal perilo', nato pa spet leta 1754. Sobo in kip je od leta 1758 razkazoval izbranim obiskovalcem, zlasti ženinim prijateljicam.« Zdi se tudi, da kipa ni hotel puščati samega, zato skoraj ni več zapuščal Ljubljane.

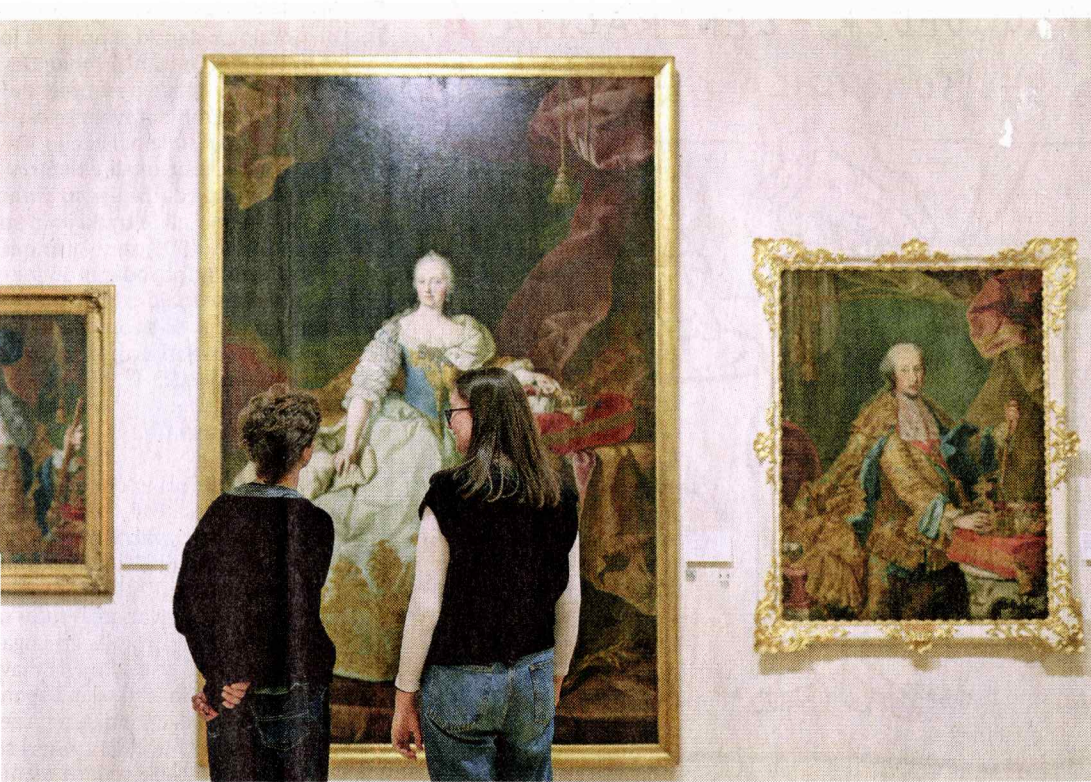
Nekoliko pozneje se je skrivaj lotil tudi čiščenja in konzervacije ženinih posmrtnih ostankov. »Dejstvo je, da je bila ta operacija resnična – v nasprotju z domnevnim spanjem v krsti. Zato se v tistem delu ljubljanske javnosti, ki je osebno še poznal Raigersfelda, ta zgodba kasneje ni mogla razviti enako kot legenda o kipu v krsti.«

Po spletu naključij je lepota ljubljanske baronice segla v širni svet. Nekateri so njeno podobo zmotno jemali za podobo Madame Pompadour (na sliki njen portret, delo François Boucherja iz zbirke Nacionalnih galerij Škotske, 1750–1758). FOTO WIKIPEDIA

Raigersfeldova hiša na Mestnem trgu 17, ki ji je podobo dal arhitekt Matija Perski, je bila v 18. stoletju prizorišče srečnih dni in dni žalovanja. FOTO VOJKO URBANČIČ

Razstava, ki jo dočakamo le enkrat v življenju

V Narodni galeriji so včeraj odprli odmevno razstavo *Barok v Sloveniji*. *Slikarstvo in kiparstvo*, ki predstavlja več kot 170 umetnin iz 17. in 18. stoletja, številne so izposojene iz cerkvenih institucij, drugih muzejev in zasebnih zbirk. To je organizacijsko zahtevna in obsežna razstava, ki se zgodi samo enkrat na generacijo – nazadnje smo tovrstno baroku posvečeno razstavo videli pred slabimi šestimi desetletji. Razstava bo na ogled do 9. novembra, vmes bo tudi bogat spremljevalni program s predavanji in vodstvi. Več o razstavi v soboto, 12. aprila, v posebni prilogi *Dela*.
A. P. FOTO BLAŽ SAMEC